

Den lilla sporten i det stora landet

Intresset för fotboll i USA är svalt. Historisk sett kan det förklaras med viljan av att distansera sig från den forna kolonialmakten England, som ju uppfann fotbollsporten. För ett publikt genombrott krävs en ökad tv-exponering. Därom är tre böcker om fotboll i USA helt samstämmiga.

PETER DAHLÉN

INSTITUTT FOR INFOR-
MASJONS- OG MEDIE-
VITENSKAP, UNIVERSITETET
I BERGEN

EN MÄRKLIG paradox är den marginella skuggtillvaro som världens största idrott, fotboll, framlever på världens enskilt största idrottsmarknad, den nordamerikanska. Fotboll, eller "soccer" som det heter i USA – medan man för oss missvisande kallar sin egen rugbylikande variant för american football – har enorma svårigheter att slå sig fram och erövra marknadsutrymme från de tre stora idrotterna: american football (NFL), baseball (MLB), basket (NBA) samt den halvstora ishockeyn (NHL), som givetvis blir gigantisk när man väl passerar gränsen till Kanada.

Försök att lansera fotboll i USA saknas dock inte. Faktum är, att sporten var rätt stor ett tag redan på 1920-talet, med olika lokala och regionala ligor i framför allt områden med många invandrare från Europa. Interna stridigheter och depressionen under 1930-talet tog dock udden av etableringsförsöken. Det var också svårt att slå sig in på en idrottsmarknad som helt dominerades av de tre stora, alla etablerade i USA under slutet av 1800-talet som något eget för USA, skilt från fotbollen i gamla övermakten England, som man officiellt hade frigjort sig från 1776 (Declaration of Independence).

Det hade dock kunnat vara annorlunda. Under 1860-talet började diverse kombinationer av fotboll och rugby att spelas på olika universitet i USA, varpå det 1875 kom till ett avgörande om vilken utformning av spelet som skulle gälla, detta efter en match mellan tungviktarna Harvard och Yale.

Harvard hade valt rugbyvarianten och Yale, som spelade "the kicking game" (det vill säga fotboll) anpassade sig till detta eftersom rivaliteten med Harvard var så prestigefull. Yale fullföljde sina "soccer"-åtaganden gentemot Colombia och Wesleyan, men gick 1876 helt över till Harvard's modell, varmed andra lärosäten var tvungna att följa efter. Därmed blev american football ledande på bekostnad av fotboll.

Fotboll som aktivitet eller kultur

I sin bok om den amerikanska idrottsexceptionalismen skiljer Andrei S. Markovits & Steven L. Hellerman på sport som "culture" och som "activity". Deras poäng är att fotbollen i USA inte har nått en kulturell position som de tre stora sporterna plus ishockeyn har. Det finns otvivelaktigt många som spelar fotboll i USA, bland ungdomar, kvinnor, universitetsstudenter, olika invandrargrupper samt, givetvis, en hel del vita amerikanska män. Detta är utspridda egenaktiviteter som dock inte intresserar den stora idrottspubliken, framför allt inte män, som i USA (liksom på de flesta andra håll) utgör en större del av idrottens publik.

Medierna är kulturens teknologi och av speciell vikt i sammanhanget är, att de stora medierna inte täcker fotboll på långt när samma nivå som de stora inhemska idrotterna. Baseball, american football, basket och i viss mån ishockey, samt stundom bilsport och även friidrott, är det som genomsyrar mediernas idrottsbevakning och därmed också den amerikanska kulturen, alltså vad man på individ-, grupp- och företagsnivå

Glada supportrar efter att USA vunnit sin grupp i VM i Sydafrika. Före presidenten Bill Clinton höll till och med ett tal till lagets ära i omklädningsrummet efteråt. Annars är det svårt för soccer att hävda sig i konkurrensen med de manligare och mer "amerikanska" sporterna. © Bildbyrå i Hässleholm.

kontinuerligt talar om, diskuterar och vill förknippas med.

Markovits & Hellerman lyfter fram fyra faktorer som betingat idrottens utveckling och betydelse för den amerikanska kulturen under andra halvan av 1900-talet: 1) En modern, mogen och välutvecklad organisatorisk stabilitet, 2) rasmässig integration, 3) geografisk och klubbmässig ("franchise") utbredning, möjliggjord framför allt genom tillkomsten av flyglinjer med räckvidd över hela USA, kust-till-kust, 4) samt, och framför allt, den alltså närliggande närvaron och effekten av television ("and, most important, the ubiquitous presence and effect of television").

För baseball, american football, basket och, i något mindre grad, ishockey, ligger alla fyra faktorer på plats.

För fotbollen ser det annorlunda ut:

1. Dess historia i USA sedan 1920-talet och framåt har kantats av organisatoriska bråk och haverier. Det är först med tillkomsten 1996 av Major League Soccer som man kan börja skönja en viss organisatorisk stabilitet, grundad i en medvetenhet om tidigare misstag och i

en mer realistisk syn på svårigheten att slå sig in på en idrottsmarknad så totalt dominerad av de tre stora idrotterna.

2. Afro-amerikaner är underrepresenterade i den medelklassbaserade fotbollen och MLS, till skillnad från de tre stora idrotterna som har en stor publikbas i arbetarklassen och där afro-amerikaner ofta är i majoritet i spelartrupperna. En viss utjämning har dock skett under åren med fler etniska grupper representerade bland spelarna.

3. Inom fotbollen har nystartade eller flyttade klubbar haft det svårt att etablera sig och skapa ett kommersiellt hållbart publikunderlag på olika platser, det vill säga nya marknader. Inom North American Soccer League (NASL) 1967-85 dök ständigt nya klubbar upp, som lika ofta dog efter några år. När publiken började svika ligan och ekonomiska problem uppstod blev kostsamma resor över större avstånd ett finansiellt problem. Etableringssvårigheterna är också förknippade med att de andra, populära idrotterna redan annek-

terat publikintresset i lukrativa områden, speciellt där det finns en marknad för tv och dess annonsörer.

4. Sedan 1950-talet har televisionen dikterat tävlingsidrottens ekonomi i USA genom sändningsavtal. Här har fotboll med sina två oavbrutna halvlekarna om 45 minuter vardera haft ett stort handikapp i det kommersiella amerikanska tv-systemet, eftersom det inte skapar möjlighet till "naturligt" återkommande reklamavbrott som i de dominerande storidrotterna. Kommersiell tv lever på att leverera så många tittare som möjligt till sina annonsörer, och är inte annonsörer intresserade så är inte tv-bolagen det heller. Därför har tv-publiken i USA inte fått möjlighet att lära känna fotbollssporten – än mindre skapat sociala rutiner för att se den på tv. I Europa har reklamfri, allmännyttigt tv (public service) varit den dominerande modellen, vilket främjat fotbollen.

NASL och New York Cosmos

Efter att fotbollsligor kommit och gått i USA sedan 1920-talet, gjordes ett nytt försök 1967 med North American Soccer League (NASL). Vid ingången till

1970-talet visste dock fortfarande få i USA vad ”soccer” var för något och de stora medierna var generellt helt ointressade. Många ansåg att soccer var omanligt och liktydigt med kommunistisk infiltration, alltså fundamentalt oamerikanskt. Dessutom var det mest oassimilerade invandrare i etniska enklaver som sysslade med fotboll. Uppförbacken var alltså enorm. Samtidigt fanns det en enorm marknadspotential i fotboll och stora profiler att hämta för den som lyckades få sporten populär i USA. En som var villig att satsa på ett sådant projekt var entreprenören Steve Ross, som 1972 blev chef för mediebolaget Warner Communications. Han såg till att Warners gick in som huvudägare i Cosmos, som fanns i New York med dess jättemarknad. Cosmos blev officiellt medlem av NASL den 10 december 1970.

Året efter, den 17 april 1971, spelade klubben sin första match i ligan, mot St Louis. New York Cosmos blev så småningom navet som NASL under många år snurrade kring, klubben som skulle få amerikanerna intresserade av fotboll. Var det tänkt, i alla fall. Och under en tid såg det riktigt bra ut.

Vad som behövdes för att snabbt få igång intresset för fotboll i USA var en megastjärna, någon som många kände till även utanför de fotbollfrälstas skara. Vem kunde då passa bättre än Pelé, som vid denna tid var den mest kända idrottsmänniskan på planeten vid sidan av boxaren Mohammad Ali. Pelé hade dragit sig tillbaka 1974 men lockades av en stor summa pengar till Cosmos året efter, och blev kvar till 1977. Han spelade alltså i Cosmos under tre säsonger. Men det satt hårt inne: redan 1961 hade den brasilianska kongressen bestämt att den 22-årige Pelé var en nationell skatt som inte fick säljas till ett utländskt lag. En som aktivt bidrog med sina kontakter under 1974 för att få loss Pelé till USA var dåvarande utrikesministern Henry Kissinger, själv fotbollsmålsvakt i sin ungdom och när Pelé anlät en stark anhängare till Cosmos som ofta syntes tillsammans Pelé och laget.

Ross insåg att smart marknadsföring var nyckeln till ökad medieexponering och därmed kännedom om New York Cosmos. Han ökade därför klubbens PR-budget och anlätade kända musiker, artister och skådespelare hos Warners (som bland annat ägde filmbolaget Warner Brothers och Atlantic Records), exempelvis Mick Jagger, Robert Redford och Barbara Streisand, för att de skulle besöka

klubbens matcher och dra horder av kändisfotografer med sig. Även om tidningsartiklarna då inte handlade om hur bra Cosmos spelade, skulle det i alla fall få folk att prata om och kanske intressera sig för laget, omgivet som det var av celebriteter.

När Pelé lämnade Cosmos och NASL 1977 stod den amerikanska fotbollen på sin topp, vilket resulterade i ett genombrott i form av ett efterlängt tv-avtal med en storkanal, ABC, som garanterade sändning av nio matcher vardera, inkluderat finalspelet Soccer Bowl, under säsongerna 1979 och 1980. Warner fick också användning för Cosmos i sin marknadsföring. Det var därför man hade köpt ägar-

”Cosmos lyckades till och med få till uppvisningsmatcher i kommunist-Kina 1977, där alla tycktes veta vem Pelé var.”

skap i laget, för att kunna använda det som murbräcka för att slå sig in på olika internationella marknader genom att varje säsong sända laget på turnéer till olika delar av världen. Cosmos lyckades till och med få till uppvisningsmatcher i kommunist-Kina 1977, där alla tycktes veta vem Pelé var.

Med Pelé och även Franz Beckenbauer och Carlos Alberto, kapten i brasilianska VM-guldlaget 1970, signerad av Cosmos, såg sig också de andra klubbarna i NASL tvingade att införskaffa internationella stjärnspelare, vare sig de hade råd eller ej. Därmed inleddes en penningrullning som i det långa loppet inte främjade tillväxten av fotboll i USA eftersom pengarna inte gick till att långsiktigt bygga upp sporten från grunden via ungdoms-satsningar och liknande, utan till kortsiktiga inköp av mer eller mindre överbetalda stjärnspelare från Europa och Sydamerika vars lyskraft och förmåga ofta tillhörde svunna dagar. Här återfinns bland annat George Best, Gordon Banks och Johan Cruyff.

I början av 1980-talet svalnade intresset för fotbollen i USA, och ABC gav upp 1982. Till skillnad från 1977 fanns det 1983 inga celebriteter på läktarna när Cosmos spelade – inga

popstjärnor eller politiker, inga artister eller skådespelare. Klubben hade nu lite PR-värde att vinna vid sina matcher. Samtidigt var ekonomin katastrofal för ägaren Warners efter en massiv felsättning på speltillverkaren Atari och ett videospel baserat på Steven Spielbergs succéfilm *E.T.* (1982), varför man varken hade lust eller möjlighet att satsa mer pengar på Cosmos. När stjärnglansen kring New York Cosmos slocknade och laget liksom NASL upphörde 1985, stod det klart att Cosmos och ligan inte hade lyckats göra fotboll till en integrerad del av den amerikanska populärkulturen. Det paradoxala är att NASL lades ner precis när fotbollen i USA upplevt sin största publikframgång, i samband med sommar-OS i Los Angeles 1984. Att patriotiskt heja på ett landslag under en sparsamt återkommande turnering, vare sig det är fotboll eller curling, är dock något annat än att som publik ägna en sport sitt intresse året runt.

VM 1994 och MLS 1996

Förutsättningarna för att få igång en fungerande liga och ett större fotbollsintresse var ändå, vid ingången till 1990-talet, andra. New York Cosmos och Pelé hade sått ett frö och skapat större kännedom kring sporten. Fler ungdomar hade börjat spela fotboll. I början av 1990-talet var det, enligt en undersökning utförd av The Soccer Industry Council of America, fler barn under tolv år som spelade fotboll än som spelade american football, baseball och ishockey, och fotboll var tredje största idrott bakom basket och volleyboll bland de aktiva under 18 år. Att vara utövare (”activity”) är dock något annat än att följa en sport hängivet från åskådarplats (”culture”). Det blev också ett stående skämt i USA att så många spelade fotboll för att slippa se på det.

Detta bekräftades av en opinionsundersökning strax innan VM i USA 1994, där 71 procent svarade att de inte kände till turneringen. För amerikaner – och de flesta amerikanska sportjournalister – var fotboll en tråkig och obegriplig sport, mål- och händelsefattig till det absurda gräns: 0-0-matcher, hur är det möjligt... Dessutom ogillar många fusket i fotboll, detta att man exempelvis kan maska när man är i överläge utan att matchklockan stängs av. Sådana problem finns inte i baseball, american football, basket eller ishockey.

Vid 1990-talet var också mediesituationen en helt annan än vad den var under 1970-talet. Fler tv-kanaler hade kommit till genom framväxten av kabel och satellit, vilket gjorde det möjligt att

se bland annat internationell fotboll och college-fotboll. Helt central i sammanhanget är ESPN, världens första och största dygnet runt-kanal för sport, som startade i liten skala 1979 och som under 1980-talet köptes upp av ABC, som i sin tur ägs av Disney. Den stora möjligheten till ett genombrott för fotboll i USA kom då man fick FIFA:s godkännande att arrangera VM 1994. Det var ABC och ESPN som stod för tv-bevakningen av turneringen, som blev en gigantisk publiksuccé och även bevakad av många tidningar i USA. Hemmalagets segermatch mot Colombia i Pasadena den 22 juni var förmodligen första gången i historien som det amerikanska fotbollslandslaget uppmärksammades av en bredare nationell publik utanför en smalare krets av fotbollsälskare. Hade matchen inte sammanfallit med den sjunde matchen i NBA:s finalspel skulle utrymmet på sportsidor och i tv-sportprogrammen ha blivit ännu större.

Som en förutsättning för att få arrangera VM 1994 startades i USA en ny, rikstäckande proffsliga för herrar 1996, Major League Soccer (MLS). Fast bestämd att dra lärdom av tidigare ligors misstag siktar man mer långsiktigt på att bygga upp fotbollen från grunden, bland annat genom att satsa på inhemska spelare och knyta avtal med universitetsfotbollen för rekrytering därifrån. Kvaliteten på spelet i MLS har blivit bättre sedan ligan startade och mycket av succén för landslaget i VM 2002, då man nådde kvartsfinalen, berodde på detta, eftersom många av spelarna spelade eller hade spelat i MLS innan de blev proffs i utlandet.

Damfotbollens succé

En uppenbar faktor bakom ointresset i USA för herrfotbollen är att den

bästa fotbollen spelas av de bästa lagen någon annanstans än i nordamerika, främst i Europa och Sydamerika. Världens bästa baseball, american football och basket spelas i USA, liksom ishockey: trots att det är en kanadensisk nationalsport spelar många amerikanska lag med i grannlandets liga NHL, den bästa i världen.

Den största succéhistorien inom amerikansk fotboll är mot bakgrund av detta damlandslagets internationella framgångar. I USA spelas helt enkelt världens bästa fotboll på damsidan. Guldet i det första dam-VM i Kina 1991 (finalseger mot Norge) uppmärksammades förvisso knappt alls av amerikanska medier, men åtta år senare såg det annorlunda ut. En solig sommardag i Kalifornien 1999, inför 90.000 personer på läktarna och, framför allt, ytterligare 40 miljoner framför tv-apparaterna, erövrades guldet på hemmaplan.

Här stöter vi emellertid på ytterligare en paradox. Utanför USA, i de övrigt fotbollsälskande länderna, togs denna exceptionella fotbollshändelse inte speciellt seriöst. I Associated Press' (AP) årliga omröstning av de tio viktigaste idrottshändelserna (alla kategorier), och som toppades av Manchester Uniteds olika trofésegrar under 1999, var damfotbollen ingenstans att se. I USA, däremot, hamnade den överst på en mängd listor och *Sports Illustrated* utnämnde damlandslaget, med bland annat Mia Hamm, Michelle Akers och Brandi Chastain (som drog av sig tröjan och blottade sin nya Nike-behä efter segermålet), till årets idrottspersonligheter.

Fotbollens utbredning bland kvinnor i USA kan till stor del hänföras till den nya jämställdhetslagen 1972, Title IX, som stipulerade att federala medel till skolidrott skulle delas lika mellan

könen. Som en effekt av detta ökade mellan 1981 och 1999 andelen kvinnor inom "intercollegiate sport" med 81 procent till 163 000, medan antalet män bara ökade med 5 procent, till 232 000. Vid 1999 var det fler damlag inom skolidrotten än herrlag – nästan 9 500 runt hela USA – och den gren som gagnades mest var fotboll, som spreds från 80 skolor 1981 till 926 skolor 1999. Problemet är, ironisk nog, att detta riskerar att cementera den inkonsekventa uppfattningen bland hårdnackade, manliga idrottstraditionalister i USA, att fotboll är en "tjejsport" och att tejer som spelar fotboll är okvinnliga. Förhoppningsvis är dessa reaktionära motståndare till fotboll och damidrott ett utdöende släkte.

Avslutning

Kring år 2005 fanns det över 20 miljoner registrerade fotbollsspelare i USA. Major League Soccer lever vidare, en ny proffsliga för damer har körts igång och inte bara damernas landslag utan även herrarnas är etablerat på den internationella scenen som allt annat än ett stryktag. Tiden talar alltså för "soccer" i USA. Att sporten blir lika stor som The Big Three är dock knappast något som jag kommer att få uppleva under min livstid.

Kontakt:

Peter.Dahlen@infomedia.uib.no

Referenser

- Markovits, Andrei S. & Steven L. Hellerman (2001): *Offside. Soccer and American Exceptionalism*, Princeton University Press, Newsham, Gavin (2006): *Once in a Lifetime. The Incredible Story of the New York Cosmos*, London: Atlantic Books.
- Wangerin, David (2006): *Soccer in a Football World. The Story of America's Forgotten Game*, London: WSC Books.

Gymnastik- och idrottshögskolans utbildnings- och forskningsavdelning söker:

-Utbildningshandläggare

-Forskningshandläggare (vikariat)

Läs mer på: www.gih.se/ledigatjanster